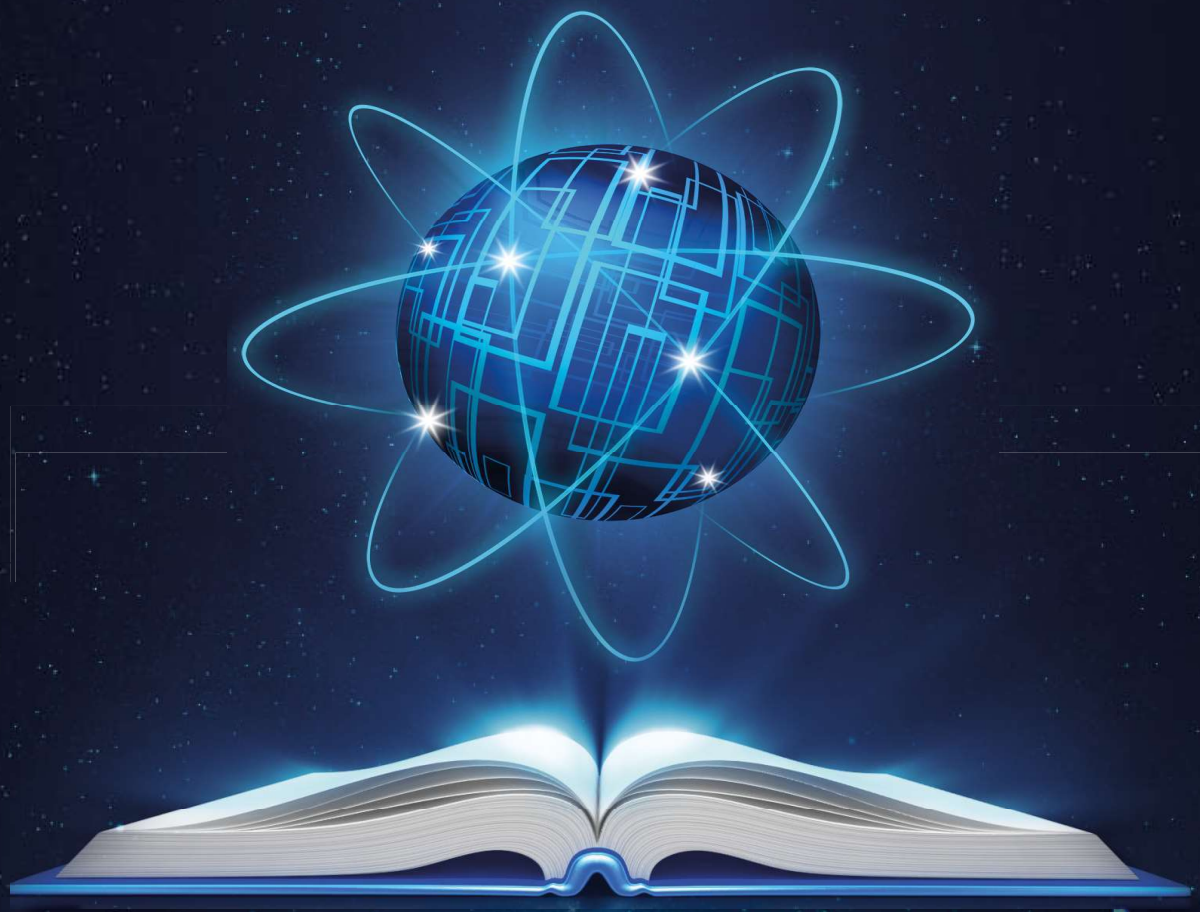
TAFAKKUR ZIYOSI

***Tafakkur ziyosi* 1/2023**
ilmiy uslubiy jurnal

Biz bugun mamlakatimizda erkin fuqarolik jamiyati, huquqiy demokratik davlat barpo etar ekanmiz, jadid bobolarimizning gumanistik qarashlariga tayanamiz, ularning merosidan ma’naviy kuch-quvvat olamiz.

Farzandlarimizni har tomonlama barkamol, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq insonlar etib tarbiyalashda taraqqiyparvar ajdodlarimizning aql-zakovati, iroda va matonati barchamiz uchun ibrat maktabi bo‘lib xizmat qiladi.

Shavkat Mirziyoyevning “Jadidlar merosini o‘rganishga bag‘ishlangan xalqaro konferensiya ishtirokchilariga yo‘llagan tabrigi”dan

BOSH MUHARRIR

Shavkat Safarovich Sharipov –
pedagogika f.d., professor

MAS'UL KOTIB
***Farrux Aqchayev** – tarix f.f.d.,dotsent*

TARJIMONLAR:
Zubayda Jumayeva-
filologiya.f.b.f.d.,(PhD)
(rus tili bo'yicha)
***Eldar Hasanov-**filologiya.f.b.f.d., (PhD)*
(rus tili bo'yicha)
***Anora Jabborova -**filologiya.f.b.f.d.,(PhD)*
(ingliz tili bo'yicha)
***Dildora Baxriddinova -** katta o'qituvchi*
(ingliz tili bo'yicha)

TEXNIK MUHARRIR:
***Feruza Jumayeva** — filologiya*
f.b.f.d., dotsent

NAVBATCHI MUHARRIR:
***Murodulla Jo'rayev** – filologiya*
f.f.d., (PhD)
SAHIFALOVCHILAR
Zuxra Salkinova

Jurnal andozasi Raqamli ta'lim texnologiyalari markazida
Zarina Abdusattorova
tomonidan tayyorlandi

***Muassis** - Jizzax davlat pedagogika universiteti*
Jurnal yilda 4 marta
(har chorakda) chop etiladi.

Matnlarda foydalanilgan ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda, manba qayd etilishi shart.

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Anatoliy Sagdullayev – tarix f. d., akademik
Komiljon Tojiboyev, biologiya f.d., akademik
Andrey Zuyev, Novosibir DU Gumanitar instituti professori, tarix f.d. (Rossiya)
Stiven Korbet –Portsmud universiteti, Tillar va amaliy tilshunoslik yo'nalishi professori (Buyuk Britaniya)
Seyko Wazake, Chibu universiteti doktori (Yaponiya)
Donina Lyudmila, Sank-Peterburg DU dotsenti, filologiya f.n. (Rossiya)
Jakelin Duglas – Norwich tillar o'qitish instituti peofessori (Buyuk Britaniya)
Himmet Karadal – Izzet Baysal universiteti professori (Turkiya)
Tuba Yilmaz – Nejmiddin Erbakan universiteti professori (Turkiya)
G'ayrat Qodirov – biologiya f.n., dotsent
Botir To'xtamishev, texnika f.n., dotsent
Sarvar Nazarqosimov, sotsiologiya f.b.f.d.dotsent
Qozoqboy Yo'ldoshev, pedagogika f.d., professor
Usmonjon Qosimov - filologiya f.d.
Abdug'afur Mamatov- filologiya f.d., professor
Umrzoq Jumanazarov, filologiya f.d., professor
Faniya Axmedshina, tarix f.d., professor
Baxti Ochilova - falsafa f.d., professor
Hamid Meliyev – pedagogika f.n., professor
Xudoybergan Mavlonov – biologiya f.d., dotsent
Qo'chqor Hakimov – geografiya f.n., professor v.b.
Mo'min Hoshimxonov, falsafa va filologiya f.d.
Furqat Axmedov - pedagogika f.n., professor
Akbar Saitqosimov – falsafa f.d., professor
Zuhra Yaxshiyeva, kimyo f.d., professor
Abdunazar Nurmonov, pedagogika f.d., professor
Rustam Abdurasulov, psixologiya f.d., dotsent
Marat Sultonov, kimyo f.d., professor
Raximboy Yarmatov, pedagogika f.d., dotsent
Ilyos Islamov, tarix f.d., dotsent
Muxtorqul Pardayev, tarix f.n., dotsent
Rabbim Yusupov, texnika f.n., dotsent
Oleg Kim, filologiya f.n., dotsent
Abduvali Shamshiyev, iqtisod f.n., dotsent
Yulduz Karimova, filologiya f.n., dotsent
Kamoliddin Zoyirov, pedagogika f.n., dotsent
Sherali Abduraimov, pedagogika f.b.f.d., dotsent
Feruza Jumayeva — filologiya f.b.f.d., dotsent
Bobomurot Toshboyev – falsafa f.b.f.d., dotsent

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasining filologiya, falsafa va pedagogika fanlari bo'yicha ekspert kengashi (2018-yil 29-dekabrdagi 260/6-son bayonnomasi) tavsiyasi bilan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal Jizzax viloyati Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasidan 2020-yil 25-aprelda 06-042 raqam bilan qayta ro'yxatga olingan. Jurnalning xalqaro ISSN raqami: 2181- 6131

MANZIL: 130100, Jizzax shahri,
Sh. Rashidov ko'chasi,4-uy, bosh bino
TELEFON: (99872) 226 02 93,
(99897) 644 84 44
FAKS: (99872) 226 46 56

JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
MATBAA BO'LIMI
Jizzax shahri, Sharof Rashidov ko'chasi, 4-uy
2023-yil 25-mart kuni bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi A4 Buyurtma: ____
Nashr adadi: 100

MUNDARIJA

TAQVIM

U.Qosimov, A.Jumanov *Navoiy ijodida umuminsoniy qadriyatlar talqini* ... 3
S.Ne'matova *Bobur g'azallarida inson ruhiyati aks etishi* ... 6

PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA INNOVATSION TA'LIM

Sh.Abduraimov, J.Xolmatov *Ta'lim turlararo integratsiya holati va rivojlanish bosqichlari* ... 9
D.U.Jumanazarova *Ma'naviy-axloqiy fazilatlarning ijtimoiy-tarixiy asoslari* ... 12
Z.Y.Xamraqulov *Innovatsion texnologiyalarning bo'lajak huquqshunos-pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi o'rni* ... 17
D.A.Muminova *Talabalarni ijtimoiy faolligini rivojlantirishda kitobdan foydalanishning pedagogik mexanizmlari* ... 21
B.F.Botirov *O'zbekistonda turizm xizmatlarinig yangi turlarini ko'paytirish orqali ish o'rinlarini yaratishning nazariy asoslari* ... 25
N.Y.Qurbonov *O'qituvchining kasbiy pedagogik madaniyati va ijodiy kompetensiyasi* ... 29
P.Q.Xolmatov, B.A.Pardayev *Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishni samarali tashkil etish va takomillashtirish* ... 32
D.R.Shabbazova *Sharq mutafakkirlarining qarashlarida shaxsiy qadriyatlarning aks etishi* ... 36
D.R.Sodiqova *Talabalarda ijodiy munosabatlar tafakkurini shakllantirishda innovatsion yondoshuvlarning o'rni va ahamiyati* ... 40
M.A.Tillyashayxova *Masofaviy ta'lim texnologiyasidan foydalanish: asosiy omillar va samaradorligi mezonlari* ... 43
Sh.A.Donayeva *Ta'lim subyektlarida refleksiyaning namoyon bo'lish shart-sharoitlari va shakllanish bosqichlari* ... 46
Ш.Буранова *Профессиональная деятельность воспитателя и специально-организованные формы работы в период адаптации ребёнка* ... 50

AMALIY FANLAR

L.X.Rustamov *Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabalarini uzluksiz pedagogik amaliyoti jarayonini modellashtirish* ... 53
T.Xoldarov, A.R.Kazakov *Keksa ayollarga moslashtirilgan sayr-sayohatlarning sog'lomlashtiruvchi xususiyatlari* ... 57
Д.К.Исмагилов *Методика подготовки компетентных специалистов в области футбола в условиях образовательного процесса* ... 59
A.I.Olimov *Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha bo'lajak mutaxassislarga ta'lim berishning pedagogik jihatlari* ... 61
E.I.Qudratova *Milliy musiqiy meros namunalaridan axloqiy-estetik tarbiyada foydalanish imkoniyatlari* ... 64
N.X.Xasanova *Shaxs kamolotini shakllanishida musiqa va tarbiyaning uzviy bog'liqligi* ... 66
K.T.Muxamedziyanov *Ozarbayjon an'anaviy musiqasiga bir nazar* ... 69
S.Sh.Urinova *Musiqa o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati* ... 73
A.R.To'xtasinov *Bo'lajak musiqa o'qituvchisining etnopedagogik madaniyatini takomillashtirishning mazmuni va pedagogik shart–sharoitlari* ... 77
M.G'.Muminjonova *"Texnologiya va uni o'qitish metodikasi" fanini o'qitish modulli-kreativ o'quv materiallaridan foydalanish texnologiyasi* ... 84

IJTIMOIY FANLAR

R.R.Nurqulova *Jizzax vohasi tarixida Amir Temurning o'rni* ... 88
B.E.Toshboyev *Shaxs tushunchasi va uning shakllanishiga doir ayrim mulohazalar* ... 91
X.X.Eshov, O.X.Ravshanov *Yoshlarni faolligini oshirishda siyosiy-huquqiy ta'lim va innovatsion texnologiyalari* ... 96
Y.O.Xoliqov *Jamiyatda millatlararo bag'rikenglik madaniyatini rivojlantirishning axloqiy asoslari* ... 101
M.P.Ergasheva *O'zbekistonda xotin-qizlar faolligini yuksaltirishning ijtimoiy-siyosiy jihatlari* ... 106
A.E.Do'lanov *Yoshlar ongida milliy mentalitetni shakllantirish zaruriyati* ... 110
A.Boltayev, D.Abduazimov, D.Ibrohimov *Turkiston general gubernatorligi davrida Mirzacho'lning o'zlashtirilishi* ... 113
H.X.Eshova *Ma'naviy tahdidlarning mazmun-mohiyati* ... 116
Sh.B.Sa'dullayeva *Adolat fenomenining ijtimoiy-falsafiy tahlili* ... 120
U.I.Nazarov *Samarqandda jadidchilik harakati va unda Said Rizo Alizodaning o'rni* ... 124
J.Anarbayev *Yangi O'zbekistonda ijtimoiy davlat tamoyilining inson huquq va manfaatlarini ta'minlashdagi ahamiyati* ... 128

FILOLOGIYA FANLARI

A.T.Нурманов, З.О.Каримова *Языковая картина мира как центральное научное понятие в современной лингвокультурологии* ... 131
E.J.Nasrullayev *Adabiyotshunos Najmiddin Komilov tadqiqotlari tahlili* ... 135
J.A.Jo'rayev *Alisher Navoiy asarlari uchun yozilgan lug'atlarda "Gulshanul -asror" baytlarining illyustrativ material sifatida foydalanilishi* ... 139
Z.Sh.Jumayeva *Kiyim komponentli frazeologik birliklar tadqiqi* ... 143
M.R.Xidirova *Tog'ay Murod hikoyalarida realistik tasvir* ... 146
Y.A.Artikova *Realiti–shoularda o'zaro muloqotli janrlar uyg'unligi* ... 149
A.X.Jo'rayev *Turizm kollejlari o'quvchilarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish nazariyasining ba'zi tahlillari* ... 152
N.I.G'aybullayeva *Salomatlik konseptining aktual kognitiv xususiyatlari* ... 156
X.Xolmurodov, D.A.Xidirova *Alisher Navoiy she'riyatida obrazlar transformatsiyasi funksiyalari* ... 161
Ш.А.Кенжабоев *Профессиональная направленность при обучении иностранным языкам* ... 163
O.R.Anarbayev *Inglizcha gazeta matnlarini o'zbek tiliga tarjima qilish usullari va muammolari* ... 166
Sh.A.Jo'rayev, A.R.Muhammatov *Erkin Vohidov badiiy publitsistikasi xususida ba'zi mulohazalar* ... 170

TABIIY VA ANIQ FANLAR

K.X.Rashidova, O.J.Akbarova, K.M.Anorboyeva *Umumta'lim maktablarida "Metallar korroziyasi" mavzusini o'qitishda zamonaviy metodlardan foydalanish* ... 172
A.A.Sharipova *Elektron, avtomatik va avtomatlashtirilgan lug'at tushunchalarining o'zaro nisbati* ... 175
D.B.Abduraximov *Zamonaviy ta'limda virtual texnologiyalar va uning dasturiy ta'minotidan foydalanish* ... 178
Sh.B.Ochilov *Aylanma harakatlanuvchi mexanizmlarni o'qitishda fanlararo bog'lanishdan foydalanish* ... 182
М.У.Султанов, З.К.Ботиров *Экспериментальные данные по образованию зеркальных ядер ^{3}н и ^{3}не в ^{16}ор-соударениях при 3,25 а•гэв/с* ... 185
Sh.B.Formanova *Kimyo fanidan mustaqil ishlarni tashkil etish usullari* ... 190
U.S.Xonimkulov *"Keys-stady" metodidan foydalanib talabalarda kompyuterning texnik ta'minotiniga oid kompetensiyalarni rivojlantirish* ... 193
U.J.Hasanov *"Texnik tizimlarda axborot texnologiyalari" fanini o'qitishda virtual ta'lim texnologiyalaridan foydalanish* ... 197
H.T.To'rayeva *Kredit-modul tizimidagi mustaqil ta'limni klaster usulida olib borish jarayoni* ... 202
J.A.Khotamov *Problems in classification of stars* ... 206
M.Aliyev *Raqamli ta'lim muhitida ta'limiy va baholashga asoslangan platformalar* ... 208

YOSH TADQIQOTCHILAR

R.D.Norqobilova *Boshlang'ich sinf o'quvchilari faoliyatini indikatorlar asosida diagnostika qilish* ... 212
I.D.Babamuratov *Boshlang'ich sinf o'quchilarida nutq kompetensiyalarini shakllantirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'limning ahamiyati* ... 216
M.A.Rasulova *The concept of discourse and its linguistic and cultural interpretation* ... 219
У.А.Аннакулова *Саломат Вафо и её герои в фольклорном аспекте* ... 222
F.M.Vakhidova *Ingliz va o'zbek tillarida yuridik terminlar tarjimasida me'yorlar (fonetik, grammatik, leksik, frazeologik)* ... 228
Y.X.Jabbarova *Lingvomadaniyatshunoslikda konsept tushunchasi* ... 231
N.Umirzakova *Televizion obrazlar evolutsiyasi* ... 234
A.B.Musoyeva *Chet tilini o'qitish muammolari va yechimlari* ... 238
B.M.Xamidova *Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining o'quvchilar oilalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishda kompetensiyasini shakllantirish modeli* ... 241
N.Omonova *Muloqot motivatsiyasini rivojlantirishda talabalar hamkorligining roli* ... 247
N.Y.Mirzoyokubova *The significance of new innovative methods of teaching english for esp students* ... 253
M.Sh.Yunusova *Pragmalingvistika tilshunoslikning obyekti sifatida* ... 256
G.B.Nafasova *Creative approach to developing the logical competence of future physics teachers* ... 261
N.Z.Kiryigitova *Erkin Vohidov she'riyatida falsafiy tafakkur va yumor* ... 264
R.Q.Ashurbayeva *Ona tili ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari* ... 267
S.D.Narziyeva *Nasriy asarda nazm namunalari («Muhokamat ul-lug'atayn» misolida)* ... 270
Q.T.Isroilov *Kasbiy tayyorgarlik jarayonida o'qituvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish* ... 273
M.Latipov *Is'hoqxon Ibrat asarlarida qo'llangan uzual va okkazional yasalmalarning derivatsion xususiyatlari* ... 277
Sh.A.Qarshiyeva *"O'g'uznoma"ning o'rganilishi va undagi shomonlik mifologiyasi motivlari* ... 281
G.X.Suyunova *Talabalarning kasbiy mobilligini rivojlantirish jarayonida xorijiy tilning pedagogik imkoniyatlari* ... 285
S.Q.Absobirov *Raqamlashtirish – yangi O'zbekiston taraqqiyotining muhim omili sifatida* ... 289
Sh.A.Yodgorov *Eng ko'p murojaat qilinadigan Qur'on terminlariga nisbatan beriladigan tarjimaviy muqobillarning teolingvistik adekvatligi tahlili* 291
M.O. Xoldarova *Bo'lajak ekologik muhandislarda "Hayot faoliyati xavfsizligi va mehnat muhofazasi" faoliyatiga oid barqaror qiziqishni shakllantirish* ... 295

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING QARASHLARIDA SHAXSIY QADRIYATLARNING AKS ETISHI

Dilfuza Ruzikulovna Shabbazova - PhD, Termiz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: *Ushbu maqola sharq mutafakkirlarining boshlang'ich sinf o'quvchilari kamolotida shaxsiy qadriyatlarning o'rni haqidagi qarashlari haqida yozilgan. Bugun barcha soha mutaxassislari kabi pedagoglar ham hayotning barcha jabhalarida ro'y berayotgan ta'lim sohasini ham chetlab o'tmaydigan inqilobiy o'zgarishlar va ularning ta'siridan tashvishda. Bugun o'quvchilarni asrlar davomida sinalgan ta'lim-tarbiya usullari asosida yangicha o'qitish zarurligi haqidagi fikrlarga tayanish, bitiruvchilarning zamonaviy jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishiga yetarli darajada imkon bermasligini barchamiz anglab yetmoqdamiz.*

Аннотация: *В данной статье написано о взглядах восточных мыслителей на роль личностных ценностей в развитии учащихся начальной школы. Сегодня педагоги, как и все специалисты в данной области, озабочены революционными изменениями и их последствиями, происходящими во всех сферах жизни, не исключая и сферу образования. Сегодня все мы осознаем, что опора на идеи о необходимости перевоспитания учащихся на основе проверенных веками методов воспитания не позволяет выпускникам успешно адаптироваться в современном обществе.*

Abstract: *This article is written about the views of Eastern thinkers about the role of personal values in the development of elementary school students. Today, pedagogues, like all experts in the field, are concerned about the revolutionary changes and their effects that are happening in all aspects of life, which do not exclude the field of education. Today, we all realize that relying on the ideas of the need to re-educate students based on the methods of education that have been tested for centuries does not allow graduates to successfully adapt to modern society.*

Kalit so'zlar: *qadriyat, tarbiya, xulq-atvor, shaxs, ziddiyat, o'quv faoliyat, psixologik-pedagogik.*

Ключевые слова: *ценность, воспитание, поведение, личность, конфликт, воспитательная деятельность, психолого-педагогический.*

Keywords: *value, upbringing, behavior, personality, conflict, educational activity, psychological-pedagogical.*

Maktabda faoliyat yuritayotgan har bir pedagog, o'quv faoliyatini takomillashtirishning samarali usullarini topishga intilmoqda. Shuning uchun har bir pedagog oldida "O'qituvchining oldida o'quvchida fanga qiziqish uyg'otish uchun nima qilish kerak? (albatta gap o'zlashtirmovchi o'quvchilar haqida bormoqda), ularning ijodiy imkoniyatlarini o'stirish, o'rta va yuqori imkoniyatli o'quvchining joyida to'xtab qolmasligi uchun nima qilish kerak?" kabi bir qator pedagogik muammolar turibdi.

Tajribali pedagoglarning tajribasi bilan tanishib, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rgangan holda, barcha pedagoglarni bezovta qilayotgan bu kabi savollarga bir qator pedagogik texnologiyalar qatorida biz tomonimizdan boshlang'ich ta'limning maqsadi faqatgina aniq bilimlarni berish (ularni o'zlashtirish, esga tushirish) emas, balki, o'quvchilarda shakllangan o'quv faoliyati usullariga tayanib, mustaqil bilim olish va o'qishga asoslangan shaxsga qadriyatli yondashuvni qo'llash lozim degan xulosaga keldik. Turli yoshda bo'lgani kabi boshlang'ich sinf o'quvchilarida ham o'ziga xos qadriyatlar tizimi shakllangan bo'ladi. Ana shu qadriyatlarni o'rganish, ta'lim faoliyati samarasi uchun ularga qanday munosabatda bo'lishni bilish muhimdir.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning individual ehtiyojlari va qiziqishlarini bilish ularning o'quv faoliyatiga to'g'ri yo'naltirishga xizmat qiladi. Shuning uchun ota-onalar bilan o'tkaziladiga uchrashuvlar davomida o'quvchilar nima bilan shug'ullanishni xush ko'rishi, ularda qanday qobiliyatlar mavjudligi, ularda qaysi ko'nikmalar ustunligi, oilaviy munosabatlarini aniqlab olish maqsadga muvofiqdir.

Ta'lim jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining qiziqishlari, intilishlari va ularning hayotidagi muhim voqea, hodisa va munosabatlar tizimini chuqur o'rganmay turib ta'lim sifatini ta'minlab bo'lmaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning individualligi, ular uchun muhim va qiziqarli bo'lgan narsa,

voqea, hodisalarni, o'z shaxsiy qadr-qimmatini anglashga xizmat qiluvchi munosabatlarni tashkil etish va har tomonlama uyg'un rivojlanishga yo'naltirib borish shaxsiy qadriyatli yondashuvning asosini tashkil etadi[1].

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, modernizatsiyalash jarayoni talablari asosida ta'lim-tarbiya mazmunining me'yoriy-huquqiy hujjatlari, moddiy-texnika bazasi hamda raqobatbardosh kadrlarni tarbiyaviy qadriyatlardan foydalanib tayyorlashga shart-sharoitlari yaratildi. Shu bilan birga, Sharq mutafakkirlari yaratgan qadriyatlardan oliy pedagogik ta'lim jarayonida foydalanish texnologiyalarini takomillashtirish bo'yicha maqsadli tadqiqotlarni amalga oshirish zarurligi ham mavjud. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947 sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmonida yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ilmiy va amaliy natijalari amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish, uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish ta'lim sohasidagi ustuvor yo'nalish sifatida belgilandi[2]. Bu esa o'z navbatida, oliy ta'lim muassasalarida Sharq mutafakkirlari merosini ommalashtirish imkoniyatini kengaytiradi.

IX-XII asrlarda yashab ijod etgan allomalarimizning tarbiyaviy qadriyatlar mazmuni aks etgan asarlari sirasiga quyidagilarni kiritish mumkin. Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri", "Buyuk aql haqida so'z" ("Kalom fi-l aql al-kabir"), "Quyi aql darajasi haqida so'z" ("Kalom fi-l aql as-sag'ir"), "Ilmlarning kelib chiqishi va ta'rifi" ("Kitob fi ixso al-ulum va at-ta'rif", qisqacha nomi "Ixso al-ulum"), "Musiqa haqida katta kitob" ("Kitob ul-musiqo al-kabir"), "Baxt-saodatga erishuv yo'llari haqida risola" ("Risola fi-t tanbih ala asbob as-saodat") asarlari; Abu Ali ibn Sinoning "Kitob ash-shifo", "Tib qonunlari", "Donishnoma", An-Najot, Xay ibn Yakzon, Salomon va Ibsol, "Risolai fil-ishq" asarlari; Imom Buxoriyning "Al-Jome' as-Sahih", "Adab ul-mufrad", "Tarix ul-kabir", "Musnad ul-kabir", "Kitobu asmoi sahoba", "Tafsir ul-kabir", "Sulosiyatul Buxoriy", "Hadis un-Nabaviy", "Tarix us-sag'ir", "Zuafo us-sag'ir" asarlari; Imom G'azzoliyning "Ey farzand", "Kimyoi saodat", "Ihyo-ul-ulum id-din", "Oxiratnoma" kabi asarlari shular jumlasidandir.

Respublikamizda boshlang'ich sinf o'quvchilariga qadriyatli yondashuvga oid muammolar M.Abdullayeva, X.Axmedova, M.Inomova, Q.Nazarov, O.Musurmonova, U.Mahkamov, S.Nishonova, D.X.Kosimova, S.U.Kistaubayev, Z.B.Jalilov, G.Mamatova, G.A.Xolboyeva, X.S.Bakiyeva, E.G'.G'oziyev, M.G.Davletshin, Sh.A.Do'stmuhamedova, Z.T.Nishanova, S.X.Jalilova, Sh.T.Karimova, Sh.T.Alimbayevalar tomonidan tadqiq etilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) va rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta'lim tizimini takomillashtirish sohasida qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xususan, ta'lim jarayoniga shaxsiy qadriyatli yondashuv masalasiga V.G.Aseyeva, L.A.Bloxina, A.N.Leontyeva, V.N.Myasishev, A.N.Piyanzina, S.L.Rubinshteyn, V.A.Slastenin, A.A.Gritsanov, V.A.Yadov, Y.A.Rudenko, J.A.Bototova, G.I.Vergeles, L.N.Gabeyeva, Sh.A.Amonashvili, A.V.Molokova, N.S.Rojdestvenskiy, L.V.Abakumova, V.D.Shadrikov, I.S.Yakimanskaya, Y.A.Nikolayeva, L.S.Slavina, L.Y.Savinovalar tadqiqotlarida e'tibor qaratilgan.

Dunyoda ta'lim sohasini Sharq mutafakkirlari yaratgan tarbiyaviy qadriyatlar asosida takomillashtirish istiqbolli omil bo'lib, yoshlarning barkamol shaxs bo'lib shakllanishlarida bunday qadriyatlardan ta'lim tizimida foydalanish ustuvorlik qilmoqda. YNESKO Bosh Assambleyasida o'rta asrlar Sharq allomalarining dunyo tamaddunida tutgan o'rni, Sharq mutafakkirlarining boy ilmiy merosi, ularning asarlarini muntazam o'rganish, erishilgan natijalarni monitoringini olib borish, shu orqali fan va ta'lim tizimini rivojlantirishga oid ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

Jahonning nufuzli oliy ta'lim muassasalari va ilmiy-tadqiqot markazlarida olib borilayotgan izlanishlar, Sharq mutafakkirlari asarlarida xalqlarning kelib chiqishi va etnopedagogik xususiyatlari IX-XII asrlar Sharq mutafakkirlari asarlaridagi shaxsning ma'naviy-ma'rifiy fazilatlari haqidagi qarashlari, allomalarning ilmiy merosi mazmuni, jahon ilm-fan taraqqiyotiga qo'shgan hissasini o'rganish asosida ta'lim tizimini takomillashtirish vazifalari qo'yilmoqda. Sharq mutafakkirlarining iqtisodiy, fazoviy, matematik qarashlari, shaxs kamoloti va odob-axloq masalalari ilmiy amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotlarning istiqbolli yo'nalishlari sifatida shaxs ma'naviyati, oila va nikoh, farzand tarbiyasiga oid yondashuvlari, ajdodlar merosiga nisbatan yoshlarda hurmat hissini shakllantirish deb hisoblash mumkin[3].

Ilmiy nazariy adabiyotlar tahlili, Sharq mutafakkirlari qoldirgan qadriyatlar, ularning

1 Jalilov Z.B. IX-XII asrlarda Sharq mutafakkirlari yaratgan tarbiyaviy qadriyatlardan oliy pedagogik ta'lim jarayonida foydalanish texnologiyalarini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi AVTOREFERATI, Namangan, 2018, 52 bet.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni. – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjati, 2017-yil, 6-son, 70-modda.

3 Jalilov Z.B. IX-XII asrlarda Sharq mutafakkirlari yaratgan tarbiyaviy qadriyatlardan oliy pedagogik ta'lim jarayonida foydalanish texnologiyalarini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi AVTOREFERATI, Namangan, 2018, 52 bet.

qarashlari vositasida o'quvchi-yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda bir qator pedagogik yondashuvlarga amal qilish lozimligini ko'rsatdi. Ular quyidagilar: tarbiya jarayonida o'quvchi-yoshlar ma'naviyatini Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan qadriyatlar asosida shakllantirishga qaratish; tarbiyaviy jarayonlarni ijtimoiy hayot va kasbiy mehnat sirlarini egallash bilan uyg'unlashtirish; hurmat qilish; o'quvchilarni ma'naviy-madaniy yuksaltirish jarayoniga nisbatan talabchanlik, hushyorlik bilan yondashish; o'quvchi-yoshlarda Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan qadriyatlar asosida shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiyaviy ishlarning izchilligi, muntazamligi, yaxlitligiga erishish; o'quvchilarda o'zini-o'zi tarbiyalash, sezgirlik, ogohlik ko'nikmalarini tarkib toptirish va hokazo[4].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "...buyuk zotlarning qoldirgan bebaho merosini chuqur o'rganish, ularning qadamjolarini obod qilish va xotirasini abadiylashtirish bo'yicha birgalikda qilgan ishlarimiz ham barchamizga mamnuniyat yetkazadi"[5].

Xalqimizning ming yillik tarixi, madaniyati, adabiyoti, san'ati mavjud bo'lib, u insonlarni ezgulikka, mehr-oqibatga, rahm-shafqatga, iymon-e'tiqodga o'rgatib kelgan. Bu esa yaxshi urf-odatlarimiz, rasm-rusumlarimiz va qadriyatlarimizga asoslangan. Zotan, har bir urf-odat va an'analar negizida milliy ruh, madaniyat, milliy ma'naviyat va qadr-qimmat kabi ulug' insoniy fazilatlar yotadi.

Ta'kidlash joizki, ta'lim-tarbiya jarayonida ajdodlarimiz yaratgan bebaho ma'naviy-pedagogik merosdan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan tarbiyaviy qadriyatlar, yosh avlodni axloqiy jihatdan tarbiyalashda hamon dolzarb bo'lib turibdi. Bu meros yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol shaxs sifatida shakllantirish, ularga to'g'ri ta'lim-tarbiya berishga xizmat qiladi, chunki, ular ta'limotida inson odobi, axloqi, iymon-e'tiqodi, vijdoni, erkinligi, oila, farzand tarbiyasi masalalari nazariy va amaliy ahamiyatini yo'qotmagan. Ularning tarbiyaviy qadriyatlari, didaktik asarlari bugungi kunda ham yoshlar ta'lim-tarbiyasiga ulkan hissa qo'shib kelmoqda.

Buyuk ajdodlarimizdan meros bo'lib qolgan bebaho ma'naviy boylik – asl qadriyatlarimizning sarchashmalaridir. Asrlar mobaynida xalqimizning yuksak ma'naviyat, adolatparvarlik, ma'rifatsevarlik kabi ezgu fazilatlari bugungi davr yoshlari uchun o'ziga xos hayot maktabiga aylangan. Zardo'shtiylarning muqaddas kitobi – "Avesto"da hamda buyuk ajdodlarimiz – Abu Nasr Forobiy, Xoja Ahmad Yassaviy, Xoja Bahovuddin Naqshband, Imom al Buxoriy, Imom at Termiziy, Amir Temur, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo asarlarida insonda yuksak axloqiy fazilatlarni kamol toptirishda milliy qadriyatl7ar masalasi asosiy o'rinni egallagan, mutafakkirlarning o'lmas asarlari bizni, avvalo, boy o'tmishimiz, asl qadriyatlar va boshqa milliy-ma'naviy boyliklarimiz bilan oshno qiladi. Bugungi yoshlar, zamondoshlar ana shu ma'naviy xazinalardan istalgancha bahramand bo'lishi mumkin[6].

Sharq mutafakkirlarining tarbiyaviy qadriyatlari, boy pedagogik merosi, yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga oid qarashlari, ayniqsa, odob-axloq, insof, diyonat, iymon, e'tiqod, vijdon, mehnatsevarlik, ilmsevarlik, insoniylik xususidagi g'oyalari barkamol shaxsni har tomonlama va uyg'un rivojlantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ularning ta'limiy-axloqiy qarashlarida asosiy o'rin tutgan ilmsevarlik, vatanparvarlik, erkinlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, iymon-e'tiqodlilik, halollik, axloqiy poklik, odillik, birodarlik, hurfikrlilik kabi barkamol inson tarbiyasiga xos g'oyalarni yosh avlod ongiga singdirish muhim didaktik qimmatga ega.

Kaykovusning "Qobusnoma" asarida inson o'z tanasini toza va pokiza tutishi uning uzoq va sog'lom hayot kechirishi uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi bayon qilingan. Mazkur asar yoshlarni ijtimoiy hayotga tayyorlash, ularni har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishlariga yo'naltirilgan nazariy yondashuvlar va amaliy tavsiyalarni taqdim etgan, uning uchun Kaykovusning ushbu asari barcha davrlarda ham o'z qimmatini yo'qotmagan. Shuningdek bu asar har bir o'qituvchi-murabbiylar uchun dasturulamal bo'lib xizmat qiladi[7].

Kaykovus asarlarida yoshlarda mujassam bo'lishi lozim bo'lgan to'g'riso'zlik, insonparvarlik, muruvvatlilik, saxovatlilik, rostgo'ylik, vatanparvarlik, adolatparvarlik, sabr-qanoatlilik kabi shaxsiy sifatlar bo'lsagina unday kishilar barkamol shaxs darajasiga yetishlari ta'kidlangan.

Shuningdek, "Qobusnoma"da — "... agar

4 Kosimova D.X. O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni egallash ehtiyojini shakllantirish texnologiyasi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi AVTOREFERATI, Namangan, 2019, 48 bet.

5 Mirziyoyev Sh.M. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF–4947-sonli Farmoni // Harakatlar strategiyasi asosida jadal taraqqiyot va yangilanish sari. – T.: G'afur G'ulom, 2017. – 92 b.

6 Kosimova D.X. O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni egallash ehtiyojini shakllantirish texnologiyasi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi AVTOREFERATI, Namangan, 2019, 48 bet.

7 Kosimova D.X. O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni egallash ehtiyojini shakllantirish texnologiyasi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi AVTOREFERATI, Namangan, 2019, 48 bet.

biror kishi kajlikka (qing'irlik, yolg'onchilik) odat qilgan bo'lsa, uning yoniga bormagilki, u hargiz rost so'zlamas. Nedinkim, bir daraxt egri bo'lsa, to uni chopib yonmaguncha u to'g'ri bo'lmas." Mazkur fikrlar tarbiyaviy xarakterga ega bo'lib, o'quvchining nima yaxshiyu, nima yomonligini anglashiga, ijobiy individual qadriyatlar tizimining shakllantirishga o'z vaqtida ahamiyat qaratilishi zarurligini uqtiradi.

Abu Ali ibn Sinoning yoshlar tarbiyasiga oid ta'limotini o'rganish jarayonida o'quvchilarni kichik guruhlarga bo'lgan holda dars o'tish maqsadga muvofiq. Bunda quyidagi afzalliklar kuzatiladi: o'quvchilar hamkorlikda ishlash, ulardagi bilish jarayonini faollashtirish, kirishimlilik, boshqalarning fikrini sabr bilan tinglashga o'rgatiladilar; berilgan topshiriqlarni hamjihatlikda bajarish jarayonida ularda guruhdoshlari tomonidan bildirilgan fikrlarni muhokama qilishga moyillik paydo bo'ladi; savollarni to'g'ri va aniq shakllantirish, beradigan javoblarini esa asoslab berishni o'rganadilar; ularning yashirin, ammo yuzaga chiqishi mumkin bo'lgan imkoniyatlari, qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga yordam beradi; o'quvchilarda ochiqlik, bilmaganlarini o'z tengqurlari yoki o'qituvchilardan so'rab o'rganish imkoniyati yaratiladi; o'zaro hamkorlik, hamjihatlikda o'quvchilarning bilim doiralari, mahoratlarini boyitish imkoniyati vujudga keltiriladi; tortinchoq o'quvchilar o'z bilimlari, mahoratlarini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar; iqtidorli o'quvchilar o'z qobiliyatlari, layoqatlarini namoyish qiladilar, do'stlariga ko'maklashish ko'nikmasiga ega bo'ladilar; har bir o'quvchiga o'zini guruhning bir bo'lagi sifatida his qilish, bir-birlarining muvaffaqiyatlarini ko'rsatishga o'rganadilar[8].

Shu bilan birga, ta'lim jarayonida o'quvchilarni kichik guruhlarga bo'lib dars o'tishda quyidagi qoidalarga amal qilish zarur:

1) dars materiallarini egallash, berilgan topshiriqlarni o'zlashtirish jarayonida o'quvchilar jamoa bo'lib ishlashga odatlanib boradilar. Bunda o'qituvchilar kuzatuvchi, ekspert rolini bajarishlari kerak;

2) kichik guruhlarni tuzishda hech bir narsa e'tibordan chetda qolmasligi zarur. Masalan, guruhlarda turlicha bilim darajasiga ega bo'lgan o'quvchilar, bir xil taqsimlanishi, kichik guruhning tarkibi (qizlar, yigitlar) aralash bo'lishi hisobga olinishi kabilar;

3) guruhli va alohida o'quvchini rag'batlantirishga e'tibor qaratilishi lozim. Bunda kichik bir muvaffaqiyatni qo'lga kiritgan o'quvchini ham taqdirlash zarur.

Xo'ja Abduxoliq G'ijduvoniy ma'naviy ta'limotida umuminsoniy ma'naviy-axloqiy qadriyatlar haqida fikr yuritar ekanmiz, qadriyatlar — faqat o'tmish davrlar uchun muhim ahamiyat kasb etib qolmasdan, hozirgi kun va kelajakdagi taraqqiyotga ham katta nufuzli ijobiy ta'sir ko'rsatadigan, kishilar ongiga singib ijtimoiy ahamiyat kasb etadigan madaniy, ma'naviy-axloqiy, falsafiy va boshqa boyliklar majmui ekanligini tushunamiz[9]. Bugun Sharq olamida bo'lganidek, Xo'jai Jahon Abduxoliq G'ijduvoniy ta'limotida insonparvarlik g'oyalari muhim o'rin tutadi. "Vasiyatnoma", "Odobi tariqat", "Maqsad as solikin" va boshqa risola, asarlarida ulug' mutafakkir orif bu boradagi fikrlarini bayon etgan. Uvaysiy asrorshunos Xo'jai Jahon deyarli hamma risolalarida barcha musulmonlarning vazifasi barcha insonlarga, ayniqsa beva-bechoraga mehribonlik qilish, muhtojlarga har tomonlama ko'maklashish ojizu zaiflarga shavqatli bo'lishga chaqirganlar. G'ijduvoniy fikricha, haqiqiy taqvodor pok shaxs o'z hayotida aqlli bo'lishni, yashashida yaxshilik qilishni, xayrli a'molni sodir etishni o'z oldiga asosiy ma'naviy-axloqiy maqsad qilib qo'ymog'i lozim.

Ayniqsa, Abduxoliq G'ijduvoniyning insonparvarlikka oid o'gitlari shaxsga qadriyatli yondashuvga dahldor juda chuqur ma'noli, ahamiyatlidir[10]. Bu har bir kishi dunyoda do'st birodarsiz yashay olmasligi, do'st birodari, atrofidagi kishilar unga ma'naviy ruhiy axloqiy jihatdan doimo ta'sir qilishi, har bir inson ham odatda ma'naviy sharoitda moslashib borishi, jamiyatga moslashishda esa kishiga atrofdagilarning munosabati alohida ahamiyatga egaligi kabi mazmunga ega. G'ijduvoniyning insonparvarlik g'oyalari jamiyatimizda insonlar o'rtasidagi mehr-muhabbatni, xolis munosabatni paydo qilishga xizmat qiluvchi buyuk merosdir. Shuning uchun unga asoslanib ta'lim tarbiya ishlarini olib borish yaxshi natija beradi.

Sharq mutafakkirlari asarlaridagi fikrlar teranligi, ma'nosining chuqurligi, farzand ta'lim-tarbiyasi, inson hayoti manfaatlariga yaqinligi bilan barcha davr va jamiyat uchun muhim didaktik qimmatga ega. Ular inson hayoti, ta'lim-tarbiyasidagi fikrlari hayotiyligi bilan pedagogika va ilm-fan taraqqiyotiga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

8 Kosimova D.X. O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni egallash ehtiyojini shakllantirish texnologiyasi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi AVTOREFERATI, Namangan, 2019, 48 bet.

9 Shabbazova D. (2022). CONTENT OF FACTORS DETERMINING THE EFFICIENCY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(5), 630-636.

10 Ruzikulovna S.D. THE IMPORTANCE OF PERSONAL VALUE APPROACH METHODOLOGY IN PRIMARY SCHOOL LITERACY CLASSES.